

MAGYARORSZÁG DÉLKELET-EURÓPAI KÜLKAPCSOLATI STRATÉGIÁJA

I. A térség helye a magyar külkapcsolatok összefüggéseiben

Magyarország az előző évtized végén, az EU-csatlakozási tárgyalások megkezdésével és NATO-tagságával új geopolitikai helyzetbe került. **Új lehetőségek nyíltak nemzeti érdekeink, külpolitikai céljaink érvényesítésében, ám mindez azt is jelenti, hogy új kihívásoknak kell megfelelnünk.** A fejlett demokráciák közösségének tagjaként hazánknak sajátos **integrációs hídfő** funkcióját kell betöltenie: keleti és déli határain továbbra is az átalakulás nehézségeivel küzdő államok helyezkednek el, itt él a határon túli magyarság többsége, s a délszláv konfliktus tartós rendezése még nem került kézzelfogható közelségbe.

A Külügyminisztériumban 1998 végén már készült egy Balkán-konceptió, amely bebizonyította a koherens és aktív Délkelet-Európa politika szükségességét és Magyarország térségbeli szerepére (a stabilitás kiterjesztése, értéktranszfer) vonatkozóan felvázolta a „**hídfőállás**” gondolatát. Az utóbbi két évben bekövetkezett nagy jelentőségű politikai és stratégiai változások, a balkáni rendezés átfogó megközelítésének kísérletei, valamint a NATO – mindenekelőtt az USA – térségbeli jelenlétének tartósságával kapcsolatos kételyek és az EU szerepvállalásának várható előtérbe kerülése mindenképpen indokolják Magyarország Balkán-politikájának folyamatos adaptálását, megújítását.

A Balkán-félsziget a magyar külpolitika egyik kitüntetett terepe, szorosan kötődik külpolitikánk mindhárom prioritásához. Következésképpen a magyar diplomácia arra hivatott, hogy a földrajzi közelség alapján, a történelmileg kialakult affinitás szálainak felhasználásával, megfelelően a NATO- és az EU elvárásainak, sajátos – külkapcsolataink és szövetségi viszonyaink szélesebb összefüggéseiben is lényeges szerepet játszó, nemzeti érdekeink hatékony megjelenítésére alkalmas - „hozzáadott értéket” jelenítsen meg a balkáni problémakör kezelésére irányuló nemzetközi erőfeszítésekben.

Magyarország érdekei az elmúlt három esztendőben sem változtak, ám NATO-, valamint a közeljövőben bekövetkező EU-tagságunkkal érdekérvényesítési lehető-

ségeink jelentősen bővülnek. Tekintettel arra, hogy EU-csatlakozásunkkal hazánk minőségileg új helyzetbe kerül, indokolt, hogy a koncepció, amelynek területi hatálya a volt Jugoszlávia utódállamaira, Albániára, Bulgáriára és Romániára terjed ki, időbeli hatályát Magyarország EU-csatlakozásáig terjedő időszakra jelöljük ki. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ezt követően gyökeresen át kell alakítani a délkelet-európai régióval kapcsolatos politikánkat, csupán azt, hogy figyelembe kell venni EU-tagságunkból fakadó új kötelezettségeket és érdekérvényesítési lehetőségeket.

A magyar külpolitika fő irányaihoz a Balkán a következő pontokon kapcsolódik:

a) NATO-tagság

A konfliktuszónát északról határoló Magyarország – a térséghez délről csatlakozó Görögország és Törökország mellett – a Balkán ügyeiben legközelebről érintett NATO-tagállamok egyike. Hazánk politikai és katonai tekintetben egyaránt érvényesülő regionális stratégiai fontossága, illetve a Szövetség déli szárnyához való tartozásunk indokoltsága a Jugoszlávia elleni NATO-légicsapások kapcsán konkrétan megnyilvánult. Magyarország békefenntartó szerepet játszik a térségben, földrajzi közelsége és történelmi affinitása pedig politikai síkon is a NATO regionális céljainak aktív, ugyanakkor empatikus képviselőjére ösztönzi.

b) Európai Unió

EU-csatlakozásunkat követően hazánk, nagy valószínűséggel az Európai Unió délkeleti határvonalán helyezkedik majd el, ami azt vonja maga után, hogy Magyarországra is érdemi feladatok hárulnak az Unió régióval kapcsolatos politikájának keretei között. A térségben érdekelt geopolitikai súlyú külső tényezők közül az EU-ra egyre nagyobb felelősség hárul a balkáni konfliktuskezelésben, a békefenntartásban, a politikai rendezési erőfeszítésekben és a gazdasági újjáépítés folyamatában egyaránt, ami – közvetlen érdekeltségekkel bíró tagállamként – Magyarország aktív hozzájárulását feltételezi. Tekintettel a délkelet-európai országok EU-integrációjának vélhető időbeni elhúzódására, a térséggel határos Magyarországra fontos szerep vár a schengeni határszakasz vonatkozó részének működtetésében és az ún. 3. pilléres együttműködésben.

c) Nemzet- és szomszédságpolitika

A régió két alapvető vonatkozásban kötődik a magyar diplomácia nemzetpolitikai prioritásához. Közvetlenül azért, mivel a térségben jelentős magyar nemzetrészek élnek, közvetett értelemben pedig azért, mert a térségbeli konfliktusok és feszültségforrások kezelése, akár területileg részleges, akár a Balkán egészére kiterjedő, átfogó rendezése elválaszthatatlan a régió etnikai viszonyainak alakulá-

sától és a kisebbségi jogok tartós, nemzetközi normáknak megfelelő érvényesítésétől.

d) Külgazdaság

A délkelet-európai térség megkülönböztetett figyelemben való részesítését fontos gazdasági érdekeink is motiválják:

– Magyarország és Budapest regionális gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi központként történő megerősítése és elismertetése nem kizárólag közép-európai összefüggésben jelentkező feladat. E törekvésnek a Balkán északi és nyugati részterületeinek vonatkozásában is tényleges, sok tekintetben jelenleg is manifesztálódó esélye van.

– Délkelet-Európa az Adria, a Fekete-tenger és a Közel-Kelet felé irányuló tranzit szempontjából a magyar külkereskedelem fontos útvonala.

– A több balkáni államban zajló privatizáció és újjáépítés lehetőséget ad a Magyarországon tevékenykedő üzleti körök komoly kockázattal járó, de perspektivikus tőkebefektetéseihez, ami – külkapcsolataink más szegmenseire is előnyösen kiható módon – erősítheti Magyarország regionális gazdasági kisugárzását.

– A régió fontos területe lehet a magyar külkereskedelem diverzifikálásának és természetes célterülete a magyar tőkekivitelnek. A térség stabilitásának növekedése ösztönözheti a nemzetközi tőke Magyarországra áramlását és a térség egyes gazdasági igényeinek magyarországi telephelyekről történő áruszállítással és szolgáltatásexporttal történő kielégítését.

II. Délkelet-Európa helyzete és kilátásai

A Balkán konfliktusainak okai alapvetően a térség etnikumainak megkésett történelmi fejlődésében, civilizációs-kulturális gyökereinek eltérő jellegében, évszázados szembenállásban keresendők. **A délszláv válság hatása(i) túlnyúlnak a régió szűkebb határain,** amelynek stabilitása létfontosságú nem csak az EU, de hazánk számára is. A délszláv polgárháború még nem ért véget, a további konfliktusokhoz minden lehetőség adott. A **NATO jelenléte** a belátható jövőben létfontosságú lesz Boszniában, Koszovóban és Macedóniában, ugyanakkor - bár a több tízezer főnyi, legmodernebb fegyverzettel felszerelt katonaság jelenléte **biztonságérzetet** kelt a térségben, - a **problémákat nem oldja meg.** Valamennyi délkelet-európai országban legalább egy alkalommal kormányváltás zajlott le, ám ennek ellenére a délkelet-európai demokráciák több szempontból alapvetően eltérnek az amerikai-európai rendszertől. Egyetlen országban sem lelhető fel az erős polgári közép-préteg, amely a demokrácia természetes alapjait képezi, emellett jellemző az emberi jogok rendkívül csekély mértékű tisztelete és általában a demokratikus hagyományok hiánya.

a) Általános politikai trendek

- 1. A kétpólusú világrend összeomlásával alapjaiban rendült meg a térségben az I. világháború vége óta fennálló status quo.** Jugoszlávia speciális politikai szerepe a szovjet érdekszféra felbomlásával megszűnt. Az 1991-99 között zajló horvát-szerb, a boszniai és a koszovói háborúk fő kérdése Szerbia regionális közp hatalommá válása, Nagy-Szerbia megteremtése volt. A koszovói konfliktus során a térségben már megjelent az újabb kihívás, a Nagy-Albánia kialakítására irányuló kísérlet. Az előző évtized utolsó éveiben bekövetkezett albániai események rávilágítottak az albán valóságra, amelynek következtében világossá vált, hogy Nagy-Albániának az anyaországból történő megvalósítása illúzió.
- 2. A multietnikai állam a Balkánon sikertelennek bizonyult. A régióban nemcsak államok, hanem az államokon belül az etnikai csoportok közötti konfliktusokról van szó.** A kormány szintű erőfeszítések nem tudnak megfelelő választ adni ezekre a problémákra, az etnikai csoportokat be kell vonni a stabilizációs folyamatba. Az erőszakos úton megvalósított etnikai elkülönülés és a nemzetközi közösség által elismert jelenlegi államhatárok jelentős területi átfedéseket mutatnak, e határokat és államalakulatokat csupán külső hatalmak politikai-katonai jelenléte mellett lehetséges fenntartani. **A régióban élő meghatározó népcsoportok, a délszláv konfliktusban érintett szerb, albán, valamint a horvát és a bosnyák nép nemzeti sorskérdése nem megoldott.** A nemzetállam kialakítására irányuló törekvések kudarcot vallottak, ráadásul jelentős népcsoportok maradtak más államok területein. Az albánság rendkívül gyors népszaporulata következtében a jelenleg 6-7 millió fős populáció egy emberöltőn belül a térség legnagyobb népcsoportjává válhat, így jelen pillanatban az albán kérdés tűnik a leginkább kezelendő problémának.
- 3. A délszláv konfliktus menetébe gyakorlatilag az első pillanattól fogva bekapcsolódott a nemzetközi közösség. A követő és a tüneti jelenségek megoldására irányuló válságkezelés, a status quo mindenáron való fenntartásának erőltetésével a fegyveres konfliktus eszkalációjának megakadályozására, a konfliktus adott kereteken belüli tartására, a közvetlen veszélyek (humanitárius kérdések) elhárítására törekedett.** A konfliktus során, az eltérő kulturális hagyományokból, az elmaradott fejlettségi szintből, egyéb helyi jellegzetességekből fakadó sajátosságok miatt, **nyilvánvalóvá vált az addig ismert válságkezelő-technikák és megoldások kudarca,** mindeneelőtt az ENSZ „békefenntartási” műveleteinek inadekvát jellege. A nemzetközi közösség csak hosszú évek sorozatos kudarcait követően ismerte fel, hogy a térség problémáihoz kizárólag következetes hozzáállással, azok átfogó kezelésével, illetve megfelelő erő demonstrálásával lehet közelíteni.

- 4. Délkelet-Európa valamennyi tagállama számottevő muszlim közösséggel rendelkezik.** Az elmúlt évtizedben a régió fő válságócainak bizonyult Boszniában és Koszovóban a muszlim közösségek jelentik a lakosság legnagyobb létszámú és legerősebb csoportját. A délszláv válság és az etnikai tisztogatások következtében jelentősen megnőtt a boszniai és a koszovói muszlimok öntudata, a megjelenő radikális vonulatok elsősorban a fiatalabb generációkat vették célba, ezzel párhuzamosan nőtt az iszlám országok, főként Szaúd-Arábia és Irán befolyása. Jóllehet a boszniai Föderációs Hadsereg tisztjeinek kiképzésében kiemelkedő szerepet vállal Törökország, amelynek következtében a bosnyák tisztek az iszlám fundamentalizmus ellen is megfelelő felkészítést kapnak, ám a fiatalabb generációk körében, a szaúdiak és az irániak által biztosított oktatási és kulturális programok révén elsősorban az iszlám szélsőségesebb irányzatai terjednek, amely nem tesz jót az etnikumközi együttélésnek. Az iszlám radikalizmussal, amelynek előretörése súlyos következményekkel járhat a térségben, minden körülmények között számolnunk kell a Balkánon.
- 5. Az évtizedes fegyveres konfliktus eredményeként a régió gazdasági szempontból leértékelődött,** ez jelenti a legnagyobb veszélyt a tartós stabilizációra. Az Egyesült Államok, Nagy Britannia és Franciaország katonailag aktívnak bizonyult, de gazdasági téren nem rendelkezik a régió gazdasági talpra állítását célzó programmal. A térségben hagyományosan érdekelt Németország is csupán az elmúlt időszakban, felkészülendő a Washington kivonulásával fennmaradó űr betöltésére, kezdett el behatóbban foglalkozni a Balkánnal. **A térség „legnagyobb” befektetőinek jelen pillanatban Szlovénia, Olaszország, Ausztria és Magyarország számítanak.** Ljubljana és Bécs Boszniában, Olaszország Jugoszláviában, Németország Horvátországban, míg Magyarország Macedóniában számít a legnagyobb befektetőnek. **A Balkán külföldi tőke iránti igénye sokszorosan meghaladja a befektetői érdeklődést.** A gazdasági felemelkedés perspektívája nélkül a demokratikus fejlődés csupán illúzió, megfelelő gazdasági alapok hiányában a régió országainak fejlődési útja belátható időn belül politikailag stabil vagy instabil autoriter rezsimekbe torkollhat. E problémakört tovább súlyosbítja, hogy Horvátországtól délre és keletre a régiót gazdasági szempontból már most élesen kettéosztó választóvonal kezd kialakulni, amely az idő előrehaladásával, a jelenlegi tendenciák mellett egyre mélyebbé válik.
- A délszláv örökösödési háború olyan etnikai tisztogatásokkal kísért kegyetlenséggel zajlott, hogy a régió népei közötti **kölcsönös bizalom helyreállítása belátható időn belül nem lehetséges,** ehhez legalább egy, de inkább több generáció szükséges. A nemzetközi közösség, így Magyarország célja is jelen helyzetben elsősorban az lehet, hogy megelőzze egy újabb nagyszabású fegyveres konfliktus kirobbanását. A kölcsönös bizalomhiány miatt a régió államai kizárólag **külső ösztönzésre, az euroatlanti integrációs szervezetekhez való csatlakozás köve-**

telményeként, nem pedig saját jól felfogott érdekükben mutatkoznak hajlandónak a regionális együttműködésre, amelynek előfeltétele az etnikai és területi viták lezárása, a stabilitás megteremtése és a demokratikus intézményrendszer kiépítése. Megjegyezzük, hogy a világgazdaságban még nem volt példa arra, hogy a Balkánhoz hasonló szegény területek önerőből, kizárólag a regionális gazdasági kapcsolatok erősítésére építve sikeres felzárkózást tudtak volna megvalósítani.

b) A gazdasági trendek főbb kérdései

1. Gazdasági instabilitás

Külső egyensúlytalanság. Délkelet-Európa összes átalakuló országa nagy kereskedelmi mérleghiánnyal küzd, ami lényegében fenntarthatatlan (Horvátország, dinamikus szolgáltatásszektornak köszönhetően szerencsésebb helyzetben van).

Belső egyensúlytalanság. A munkanélküliség szintje az összes balkáni átalakuló országban nagy, vagy igen nagy. A foglalkoztatottakon belül az iparban alkalmazottak aránya drasztikusan visszaesett.

Fiskális egyensúlytalanság. A régió átalakuló országai jelentős és sokszor nem fenntartható fiskális deficittel küzdenek.

A privatizáció vagy jelentős késésben van, a választott privatizációs programok igazságtalanok és az átlagosnál is kevésbé hatékonyak. A vállalatoknál hiányzik a világos tulajdonosi szerkezet, aminek a vállalatirányításra is rendkívül kedvezőtlen hatása van. A központi kérdés az, hogy miképpen lehet hatékonyan átalakítani a cégeket, és hogyan lehet depolitizálni a vállalatok menedzsmentjét.

A gazdasági fenntarthatóság visszanyerése a szélesebb értelemben vett restrukturálástól függ, megfelelő számú életképes vállalkozás elindítását követeli meg, ami az egész gazdaságot életképes pályára állíthatná. Számos térségben ország azonban erre önerőből nem képes, a gazdaság csak akkor nyerheti vissza a stabilitását, ha **folyamatos és jelentős a külső forrásbeáramlás**, amely új **termelőkapacitások** telepítésére összpontosít. A **magyar ipari parkok** megfelelő példát kínálnak ehhez, az olcsó munkaerő adott, az infrastruktúra természetesen nem tökéletes, de a kedvezőbb földrajzi fekvésű területeken (tengerpart, Görögországhoz közeli területek) elindulhatna az ezirányú fejlődés.

Gazdasági stagnálás. A 2000-ben megindult gazdasági növekedés fenntartásának feltételei nem megalapozottak, így fennáll a visszaesés lehetősége. A 2001. év politikai és gazdasági fejleményei a belső egyensúly romlásával és az etnikai feszültségek kiéleződésével visszalépést jelentenek Macedóniában. A térségben nem várható a gazdasági növekedés felgyorsulása, sőt – Szerbia és Montenegró kivételével –, a költségvetési korlátok miatt a lakossági fogyasztás sem bővíthető. **Pénzügyi válság.** A bankrendszer az egész régióban nagyon rossz állapotban

van. Bizonyos jugoszláv utódállamokban azért alacsony a bankok hitelessége, mert nincsenek valutatartalékaik, más országokban a rossz hitelek óriási felduzzadása és a nem megfontolt üzletpolitika a fő probléma. A legtöbb országban a pénzügyi intézetek biztosak lehetnek benne, hogy az állam költségvetési pénzek felhasználásával meg fogja menteni őket, ami nagymértékben növelte az erkölcsi kockázatot. A pénzügyi szektor állapota a balkáni országokban azonban a belátható jövőben komoly akadályt képez a jelentősebb kibontakozásnak. A bankok átstrukturálása és privatizációja vontatottan halad, a pénzügyi intézetek által nyújtott hitelek kamatai magasak. Kivételt Horvátország jelent, ahol a bankszektor privatizációja felgyorsult, ma a bankszektor tőkénének kb. 90%-a külföldi kézben van.

2. Perspektívák

Kicsi és szegény piac. Délkelet-Európa 7 országának lakossága 55 millió fő, ez négyötöde a visegrádi államok, egyhetede az EU-államok népességének. Az egy főre jutó GDP a régióban 2000 USD, az EU-átlag 7%-a, ám ez országonként jelentős eltéréseket mutat. Jelentős a feketegazdaság aránya. A balkáni országok többségében a közel tíz éves gazdasági visszaesés az életszínvonal több évtizeddel korábbi szintre való zuhanását eredményezte. A lakosság várakozásaival (és sok politikus ambíciójával) ellentétben, eddig a gazdasági és politikai átalakulás nem eredményezett prosperitást, és nem teremtette meg a Nyugathoz való felzárkózás alapjait, sőt, a Balkán és a Nyugat közötti jövedelemkülönbségek ma nagyobbak, mint ötven évvel ezelőtt voltak. A népesség növekedés - az albánok kivételével - lassú, így a lakosság szám alakulásának az életszínvonalra gyakorolt esetleges negatív hatása nem számottevő.

A délkelet-európai régió országai lakosságukat és a lakosság vásárlóerejét tekintve is a kicsi és szegény piac kategóriájába tartoznak, egyikőjük sem képes igazán nagyobb szabású befektetéseket vonzani. A balkáni gazdaságok nem komplementer jellegűek, sokkal inkább egymás vetélytársai, így bár a régióközi kereskedelem lassan bővül, áttörésre e téren nem lehet számítani. (Az intraregionális kereskedelem aránya az összforgalmat tekintve 3-7%, de ennél magasabb Horvátország és Bosznia, valamint Jugoszlávia és Macedónia kapcsolatában. Ez utóbbi relációban, 2000-ben a kétoldalú kereskedelmi forgalom 230 M USD volt.) A délszláv háború következtében összeomlott regionális kereskedelem alacsony jövedelmet biztosít, nem javítja a versenyképességet, és kisebb hatással van a gazdasági növekedésre, mint az EU-val folytatott kereskedelem. Ennek ellenére szimbolikusan is jelentős lépésnek tekinthetők a regionális szabad kereskedelem irányában idén megtett lépések. A regionális együttműködés nélkülözhetetlen a bizalom, a biztonság, a stabilitás megteremtéséhez, a leszakadás mérsékléséhez, felszámolásához. Bár az export 80%-a vámmentesen áramlik az Unió piacaira, a gyenge infrastruktúra és a versenyképes termelőkapacitás hiánya

valójában elzárja a termelőket a majd 400 milliós EU piacoktól. Mindezek ki-küszöbölése érdekében fel kell számolni a korábban meglévő, illetve az elmúlt évtizedben mesterségesen létrehozott belső akadályokat, fejleszteni kell az infrastruktúrát, de nem szűk látókörű nemzeti köntösbe öltöztetett elképzelések alapján. A legnagyobb társadalmi-gazdasági probléma a térség lakosságának 40%-át sújtó szegénység, amely amellet, hogy hozzájárul az instabilitáshoz, a korrupció és a szervezett bűnözés melegágyának is tekinthető.

Integrációs kilátások. A régió integrációs esélyei és kilátásai alkalmasak lehetnek arra, hogy olyan akaratot kényszerítsenek ki a döntéshozókból, amely segít véghez vinni a szükséges reformokat. E hatás eléréséhez azonban a kilátásoknak reálisnak kell lenniük. Éppen ezért az EU-nak olyan világos perspektívát és utat, konkrét köztes lépéseket kell felvázolnia, amelyet a jelölt országok fokozatosan képesek teljesíteni, illetve Brüsszel is megfelelő keretek között tud honorálni.

A térség valamennyi országának gazdasága nyitott, a külkereskedelem aránya a megtermelt GDP-hez viszonyítva meghaladja az 50%-ot. A régió országainak legfontosabb kereskedelmi partnere az EU, Bosznia kereskedelmi forgalmának 45%-a, Albániának 90%-a bonyolódik az EU-val, amelynek tagjai közül Németország és Olaszország a kereskedelmi forgalom 2/3-át bonyolítja le. Az EU kivitelének 4,4%-a irányul a Balkánra, míg behozatalának 1,6%-a származik Délkelet-Európából. Az EU-import nagy részét öt árucsoport (élelmiszerek, textil, cipő, acéltermék, faáru) teszi ki.

Földrajzi tényező, olcsó és jól képzett munkaerő. A térség földrajzi szempontból rendkívül közel fekszik a 375 milliós EU, illetve a 65 milliós visegrádi és a 66 milliós török piachoz, gyakorlatilag határos azokkal. Figyelemre méltó, hogy más, hasonló körülmények között élő országokhoz képest a balkáni országok oktatási rendszere és színvonala jobb, így viszonylag jól képzett és olcsó munkaerő áll a befektetni szándékozó vállalatok rendelkezésére. A humán erőforrások általános helyzete azonban mégsem túl biztató. A kilencvenes évek elején a volt szocialista országok emberi erőforráshelyzetét - Jugoszláviában ráadásként a piaci kultúrát is - kedvezőnek és fejlettnak tekintették. Az oktatásra fordított kiadások csökkenése, valamint a korábbi szellemi tudás erodálódása azonban kedvezőtlen folyamatokat indított el. Bár a beiskolázási mutatók még mindig magasak, az ezen a területen korábban meglévő komparatív előnyök mára eltűntek, a migráció pedig jelentős mértékben érintette a magas képzettségűeket. Hasonló kedvezőtlen folyamatok figyelhetők meg a vállalkozói mentalitás alakulása esetében is. A vállalkozók és vállalkozások többsége rákényszerült, hogy a „balkáni” üzletvitelben fejlessze tőkélyre képességeit. Ez tapasztalt és dörzsölt vállalkozói réteg kialakulását eredményezte, hosszabb távon azonban ez a nemzetközi gazdasági

kapcsolatokban komoly negatív következményekkel járhat.

Intézményi problémák. A jogrendszer megbízhatósága és stabilitása megkérdőjelezhető, a legfontosabb intézmények nem működnek megfelelően. A magántulajdon védelme nem kielégítő, a jog uralma gyenge, a korrupció nagy, a szürkegazdaság jelentős. A jogértelmezés problémáinak kiküszöbölése, a jog-alkalmazás függetlensége és jobbiztonság nélkül a térség országai nem lesznek képesek felzárkózni Európához. Létfonosságú, hogy a nemzeti parlamentek olyan európai normák szerinti, a térség helyzetének megfelelő ösztönző jogszabályokat fogadjanak el, amelyek megteremtik a modern piacgazdaság alapjait, ebben, főként a törvények előkészítésében komoly szerep hárul a kormányokra és az adminisztrációkra.

- 3. Korrupció és szervezett bűnözés.** A délkelet-európai régió egy évtized leforgása alatt az európai bűnözés legnagyobb forrásává vált. A nemzetközi bűnöző szervezetek társadalmi modernizációt és etnikumközi megbékélést ellehetetlenítő működésének megfékezése az egész balkáni térség egyik legfontosabb biztonsági kihívását jelenti. **A politika és a bűnözés szimbiózisa hosszútávon a térség legaggasztóbb jelensége.** Az eddigi politikai válságokra és etnikai leszámolásokra adott nemzetközi válaszok nem érintették a gazdasági, politikai és erkölcsi romlás egyik alapvető forrását jelentő bűnöző hálózatok tevékenységét. A balkáni államok gazdasági stabilitása legalább oly mértékben függ a szervezett bűnözés elleni küzdelem hatékonyságától, mint a piacgazdasági változások eredményes bevezetésétől. **Ha a szervezett bűnözés tovább terjed és megtartja politikai befolyását, a Balkán rendezésére irányuló kísérletek kudarcot szenvedhetnek.**

c) Külső tényezők érdekei

A Balkánon hagyományosan az európai „hatalmak” vannak jelen, az USA jelenléte időleges és inkább a globális stratégia része. Közvetlen érdekeltsége múltával, fokozatosan hátrébb vonul. **A legnagyobb befektető Németország,** a térségből kiinduló migráció végcélja. **Franciaország** a XX. század elején szerzett politikai-kulturális pozícióit jórészt elvesztette, gazdasági befolyása pedig messze elmarad a németekétől. Ma már nem játszik vezető szerepet, törekvései jórészt a német befolyás gyengítésére, visszafogására irányulnak. **Nagy-Britannia** hagyományosan egyensúlyozó szerepet játszik a térségben, gazdaságilag, bár jelen van, nem túlságosan aktív, emellett szintén féltékenyen nézi a német befolyás erősödését. **Olaszország** a Balkánon valódi „nagyhatalmi” szerepben tetszeleghet, különösen az Adria-parti térségben jelentős befektető és befolyásoló-gyámolító. Róma térségbeli katonai erejének növelésével is jelezni kívánja hatalmi ambícióit. **Oroszország** inkább saját hatalmi aspirációit éli ki a térségben, mintsem reális befolyásolási po-

tenciállal bíró ország. **Ma a „hatalmak” jellemzően nem elsősorban külön-külön, hanem az általuk működtetett integrációkon keresztül vannak jelen**, bár a „nagyhatalmi koncert”, (Kontakt Csoport), mint hagyomány még tetten érhető. Napjainkra **előtérbe került az EU** (gazdasági szempontok) **és a NATO** (biztonság, stabilitás) **szerepe**, fellépése.

Az Európai Unió, különösen a NATO koszovói akcióját követően, egyre növekvő szerepet vállal a Balkánon. A korábinál koncepcionálisabb gondolkodás és cselekvési program kirajzolódásával hatékonyabbá váltak az Unió erőfeszítései: **a térség országainak az euro-atlanti integrációs szervezetekbe történő fokozatos bevonását célzó, átfogó jellegű koncepció**, a **Stabilitási Paktum**, majd a **Stabilizációs és Társulási Folyamat** kidolgozásával Brüsszel arra törekszik, hogy a stabilizáló tevékenységet követően, távlatilag megkísérelje integrálni a térséget. Azzal, hogy az Unió jelentős forrásokat rendelt a térség stabilizálását célzó Stabilizációs és Társulási Folyamathoz, egyúttal, jóllehet a célkitűzések megvalósulása számos politikai, gazdasági és strukturális problémába ütközik, megteremtette e stratégiai cél eléréséhez szükséges eszközöket.

Az EU a régió legnagyobb donor-szervezete, amely 1991-2001 között, a humanitárius segélyeken túl **6,1 milliárd euró** értékű támogatást nyújtott a térség öt országának. Brüsszel növekvő gazdasági szerepvállalását jelzi, hogy a 2000-ben biztosított 576 millió euróhoz képest 2001-ben már 865 millió euró áll a régió országainak rendelkezésére, illetve, hogy a 2001. júniusi jugoszláv donorkonferencián felajánlott 1,28 milliárd euró több mint felét az Unió és tagállamai ajánlották fel és hasonló tendenciát lehetett megfigyelni a II. regionális konferencián is. A nyugati normák meghonosítása a balkáni térségben nem képzelhető el további, jelentős anyagi támogatás nélkül, de ezt a pénzügyi segítséget csak a nemzetközi közösség képes biztosítani, amelynek a stabilitás megteremtése és a régió országai központi bevételeinek növelése érdekében **rövidtávon jelentős kiadásokkal** kell számolnia.

Brüsszel fokozódó délkelet-európai jelenléte abba a politikai irányvonalba illeszkedik, amely az **Uniót gazdasági súlyával arányos nemzetközi politikai szerepvállaláshoz** kívánja juttatni. Ezt erősíti a közös kül- és biztonságpolitika keretein belül kibontakozó európai biztonság- és védelempolitika, amelynek első operatív terepe a Balkán lehet. Mivel azonban a hatékony és operatív válságkezelés kialakításának számos akadálya van, így jó ideig a gazdaságpolitikai szerepvállalás, a Stabilizációs és Társulási Folyamat, az uniós vonzáskörzethez csatolás marad Brüsszel regionális politikájának legfontosabb eszköze. A Stabilitási és Társulási Megállapodások, illetve a stabilitási és társulási folyamat **megfelelő, de hosszabb távú perspektívát** biztosíthat a régió azt aláíró és részt vevő államainak. Míg azonban Horvátország igazolhatja a megállapodás céljainak és eszközeinek helyességét, Macedónia esetében a megállapodás aláírását követő kapcsolatépítő folyamat tényleges megkezdése előtt számos akadályt kell leküzdeni.

A formálódó német Balkán-koncepció a térség konszolidációjában a Stabilitási Paktumot tekinti az egyik legfontosabb eszköznek és továbbfejlesztését, új tartalommal való megtöltését szorgalmazza. Berlin elképzelései mögött az húzódik meg, hogy az SP az egyik lehetősége annak, hogy az Egyesült Államok, a katonai kivonulást követően is részese legyen a regionális rendezés folyamatának. Ez különösen azért fontos, mert **Washington aktív közreműködése nélkül szinte lehetetlen a régió tartós politikai stabilitása és gazdasági növekedése**. A regionális stabilitás megteremtése érdekében nem egy nagy konferencia megrendezése szükséges, hanem a Helsinkifolyamat mintájára lépésenkénti konzultációs mechanizmus, amely lehetővé tenné a regionális együttműködés erősítését, a térség EU-hoz való közelítését. A három lépcsős folyamat első szakaszában miniszteri konferencia megrendezésére kerülne sor, az EU teljes jogú és társult tagállamok, illetve a térség országai részvételével, megerősítve a Helsinkifolyamatot és létrehozva a térség problémáival kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó munkacsoportokat, asztalokat. A program korlátlanul igénybe vehetné a Stabilitási Paktum három asztalát. A második lépcsőben az SP három asztalánál, valamint a további munkacsoportokban konkrét lépések kerülnének kidolgozásra. Fenti asztalok és munkacsoportok tevékenységében, nem utolsósorban a bizalom erősítés céljával részt vennének az érintett etnikai csoportok, kisebbségek és NGO-k. E fázisban kerülne sor az STF regionális célkitűzéseinek, egyfajta második Európai Gazdasági Térség megvalósítására. Amennyiben a munkacsoportok konkrét eredményeket érnek el és sikerül az együttműködéshez szükséges bizalmat is megteremteni, a harmadik fázisban a folyamat a nyitott státuszkérdések felülvizsgálatára térne át.

Magyarország regionális jelenléte, magyar érdekek, célok, eszközök

Magyarország politikai és biztonságpolitikai szerepvállalása

Magyarország alapvető érdeke a béke, a stabilitás és a biztonság megteremtése a délkelet-európai térségben. Mindez, figyelembe véve az elmúlt évtizedben, a térségben lezajlott eseményeket, kizárólag **nemzetközi közreműködéssel megvalósuló átfogó rendezéssel** valósítható meg. 1991–2001 között a térség belső egyensúlyi viszonyai: a domináns középhatalom, Jugoszlávia, hazánkhoz hasonló méretű vagy kisebb államokra töredezett. **NATO-tagságunk kizárja, hogy Magyarország elszigetelten fegyveres konfliktusba bonyolódjék.** Külső kapcsolataink jelenlegi szerkezetét és a kormányprogramban megfogalmazott fő nemzetközi törekvéseket figyelembe a balkáni térséggel kapcsolatos magyar érdekek, célok, kötelezettségek jól illeszkednek a kormányprogram prioritásai – az integrációs politika, a regionális együttműködés és a szomszédsági politika, valamint a kisebbségi politika – kereteibe és bővítik azok tartalmát.

Magyarország alapvető érdeke, hogy a térség államainak átalakulásában a **fejlett demokratikus államok értékrendje és nemzetközi magatartási normái érvényesüljenek**. Ez előfeltétele a térség stabilizálásának, demokratikus-piacgazdasági átalakulásának, az emberi és kisebbségi jogok maradéktalan érvényesítésének. A térség stabilizálásának és demokratikus átalakulásának meghatározó külső ösztönzője a NATO és az Európai Unió. Magyarországnak a NATO tagjaként, s jövőbeni EU-tagállamként érdeke, hogy erősítse a térség államainak felzárkózását, együttműködését az integrációs szervezetekkel, illetve támogassa a szervezetek „nyitott ajtók” politikáját.

A NATO-ban erősödik az a felismerés, hogy a válságrendezés elhúzódása és ebből adódóan a térség ma még bizonytalan jövője megköveteli a békétámogató műveletek hosszú távú tervezését, amelyet a térség országai a NATO kötelezettségvállalás megerősítéseként értékelnek. Erre különösen szükség lenne a nemzetközi terrorizmus elleni globális küzdelem elindítása után, mivel Délkelet-Európa tart attól, hogy magára marad a válságmegoldásban. **Magyarország a balkáni válság-övezettel szomszédos NATO tagállamként** kiemelten érdekelt a Szövetség balkáni békétámogató, békefenntartó tevékenységében. A NATO akcióban való részvételünk nagyságrendje egyúttal jelentős hatással van a Szövetség döntéshozatali rendszerében, folyamataiban elfoglalt helyünkre. A szövetségen belül hazánk a délkelet-európai régió legjobb ismerője, így arra kell törekednünk, hogy a szövetség ezt minél előbb ismerje fel, illetve el.

Brüsszelben nem hivatalos véleménycsere kezdődött a balkáni békétámogató műveletekben résztvevő erők összevont irányítási lehetőségéről, közös parancsnokság alá helyezéséről, a felhasznált eszközök hatékonyabb és költségtakarékosabb felhasználásáról. E téma valószínűleg csak 2002 folyamán kerül hivatalosan a NATO fórumai elé. Hazánk támogatja ezt a kezdeményezést

A boszniai SFOR-ban résztvevő Magyar Műszaki Kontingens létszáma 211 fő, létszámkerete 500 fő. A kontingens alapvetően hídtervezési-, építési, javítási, hó- és jégmentesítési feladatokat, út-, vasút helyreállítási munkálatokat végez. Megbízatása 2003. december 31-ig tart. A koszovói KFOR-ban szolgáló magyar Őr- és biztosító zászlóalj létszáma 350 fő, a Megelőző Orvosi Laboratóriumé pedig 20 fő. A NATO 2001. évi macedóniai katonai műveletében, az egy hónapra tervezett és sikeresen végrehajtott fegyver és robbanóanyag begyűjtésében és megsemmisítésében 40 polgári szakértővel vettünk részt, akik a fegyvermegsemmisítést végezték. A 2001. december 27-ig tartó Amber Fox fedőnevű akciót, amelynek célja az EU- és EBESZ- megfigyelők biztonságának szavatolása, újabb három hónapra hosszabítják meg, indokolt az akcióba való magyar bekapcsolódás.

Az Országgyűlés jelenleg vitatja azt a határozati javaslatot, amely felhatalmazza a kormányt, hogy az eddigi jóváhagyott keretben (1000 fő), a NATO részéről felmerülő igényeknek megfelelően maga döntsön arról, hogy hol, milyen létszámú és fel-

adatú egységgel vesz részt a NATO balkáni békeműveleteiben. A határozat lehetővé te(nné)szí a Szövetség felkéréseire való gyorsabb és rugalmasabb reagálásunkat.

Magyarország, mint NATO-tag északról **ellenőrző szerepet biztosít** a Balkán irányába, egyúttal példát mutat a régió országainak, hogy egy a hajdani „keleti blokk”-hoz tartozó ország is képes lehet az euroatlanti biztonsági szervezethez való csatlakozásra. Teljes jogú EU-tagságunk megvalósulása, már meglévő előnyünk mellett további gazdasági előnyt biztosít a délkelet-európai államokkal szemben. Hazánknak meg kell ragadnia e lehetőséget: geopolitikai helyzetünkől fakadóan a két integrációs szervezet keleti hídfőállásaként a térségben zajló folyamatok megkerülhetetlen szereplői vagyunk és leszünk. A regionális stabilitás meghatározó államaként feladatunk az integrációból átmenetileg vagy tartósan kimaradt országok számára tapasztalataink átadása, támogatásuk a csatlakozási folyamatban, gazdasági fejlődésük és felzárkózásuk eddigieknél erőteljesebb és elkötelezettebb támogatása.

EU-csatlakozásunkat követően az integráció határa, nagy valószínűséggel, Magyarország és déli, illetve keleti szomszédai között húzódik. Nemzeti érdekünk, hogy az integrációs határ olyan módon töltsse be rendészeti, gazdasági és biztonsági funkcióit, hogy **ne képezzen válaszfalat** a határon túli kisebbségekkel fenntartott kapcsolatainkban, s tegye lehetővé az integráció előnyeinek és stabilizáló hatásának kiterjesztését. Ennek érdekében is a magyar külpolitikának **kiegyensúlyozó szerepre** kell törekednie a térség eltérő fejlettségű és orientációjú, esetenként egymással szembenálló államai között. Elő kell segítenie, hogy a régióban hosszabb távon stabil, kiegyensúlyozott államközi viszonyok alakuljanak ki, s ne érvényesülhessen regionális dominancia.

A modernizációs és euro-atlanti integrációs folyamatban jelentkező pillanatnyi és nagyon relatív előnyünkkel nem szabad visszaélni. Partnereink az alapján ítélnék meg bennünket, hogy mennyire vagyunk megbízható, kiszámítható, hasznos tagjai az európai szövetségi rendszereknek, a partner-kapcsolatoknak, miként vagyunk képesek hozzájárulni az összeurópai békéhez, stabilitáshoz és gyarapodáshoz. Valódi regionális erőnk ez a készségünk és ez irányú erőfeszítéseink tudják egyedül megalapozni, egyben hitelessé tenni. **Multilaterális szinten továbbra is aktívan részt kell vennünk nem csak a közös döntésekben, hanem az erőfeszítésekben is, együtt haladva az EU és a NATO derékhadával.**

A térségben való magyar jelenlét és érdekérvényesítés hatásos eszköze lehet a térségben tevékenykedő **nemzetközi szervezetekben-missziókban való nagyobb arányú szerepvállalás** (ENSZ, EBESZ, humanitárius szervezetek). **Kétoldalú kapcsolatainkban arra kell törekednünk, hogy mindenk előtt a közvetlen balkáni szomszédainkkal, de tágabb értelemben a térség összes országával minden oldalúan fejlesszük azokat, a hangsúlyt a kölcsönösen előnyös gazdasági-kereskedelmi ügyletekre, a kulturális-szellemi kapcsolatok élénkítésére helyezve.**

A Balkán irányában hatékonyan érvényesülhet Magyarország erősödő regionális központ szerepe, amelyet főként a pénzügyi kapcsolatok, a közlekedési és távközlési infrastruktúra fejlesztése segíthet elő. Érdekünkben áll a hazánkat a Balkánnal összekötő országúti és vasúti szállítási útvonalak, az észak-adriai kikötők, az energiarendszerek, továbbá az idegenforgalom fejlesztése.

A regionális együttműködési szervezetek megfelelő fórumot biztosítanak a résztvevő országok számára a véleménycserére és az álláspontok ütköztetésére. A különböző szintű tanácskozásokon lehetőség adódik a nemzetközi közösséget leginkább foglalkoztató kérdések áttekintésére, emellett a napi kapcsolattartás a kölcsönös megértés irányába orientálhatja a résztvevőket. A regionális szervezetekben végzett tevékenység megfelelően illusztrálhatja egy adott ország integrációs képességeit. Az együttműködés erősítése jelentősen csökkentheti az abból fakadó feszültséget, hogy a régió országai nagy valószínűséggel nem egyszerre, egy időben válnak az integrációs szervezetek, a NATO és az EU tagjává.

Az 1999. októberében elindított **Szegedi Folyamat**, amely a jugoszláviai demokratikus erők támogatását, Jugoszlávia visszatérésének előmozdítását a demokratikus európai nemzetek közösségébe célozta, a Stabilitási Paktum elemévé vált. A Szegedi Folyamatot, annak érdekében, hogy alkalmazkodjon a térségben kialakult új helyzethez át kell alakítani és ki kell szélesíteni. Az új, kibővített Szegedi Folyamat három fő pillére támaszkodik majd:

- a) a városok és eurorégiók közötti partnerség
- b) délkelet-európai testvérvárosok együttműködési rendszere
- c) délkelet-európai és más országokbeli városok közötti együttműködés.

A Szegedi Folyamat további fejlődése során a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság mellett figyelmet kell fordítani Macedóniára, Albániára és Bosznia-Hercegovinára.

Az eurorégiók a regionális stabilitás egyik legfontosabb eszközei, tevékenységük az európai integrációs folyamat és a gazdasági kapcsolatok kibontakozásának elengedhetetlen pillére. A határmenti együttműködési rendszer közvetlenül járul hozzá az etnikumok közötti **jószomszédi kapcsolatok** kialakításához, a szomszédos országok közötti **együttműködés** elmélyítéséhez, a konfliktusok megelőzéséhez, a megértés és tolerancia növeléséhez, bizalomerősítéshez, egyidejűleg elősegíti a kis és nagy népek, népcsoportok **nyelvi és kulturális sokszínűségének, történelmi, nyelvi és kulturális identitásának megőrzését** is. A határon átnyúló együttműködés fejlesztése és eurorégiók létrehozása, a gazdasági együttműködés ösztönzése a térségben nagy mértékben javíthatja a Kárpát-medence hagyományosan összetartozó, ám a történelmi események folytán perifériára szorult területek gazdasági fejlődését. A kis- és középvállalkozások, a határokon átívelő kereskedelmi kapcsola-

tok motorként is szolgálhatnak a bilaterális és regionális politikai kapcsolatok előmozdításában.

Az eurorégiók alappillérei a **helyi önkormányzatok**. Működőképességük megszilárdításával és autonómiájuk kialakításával módszeresen, lépésről-lépésre kell haladni. A folyamatban, a tapasztalatok átadása végett, komoly szerep hárul a **testvérvárosokra**. Ennek érdekében tovább kell bővíteni a délkelet-európai és a magyar városok közötti együttműködést, a testvérvárosi kapcsolatok fejlesztését. Célunk, hogy a meglévő eurorégiókban (Duna–Dráva–Száva, Duna–Körös–Maros–Tisza) elmélyüljön az együttműködés, valamint új eurorégiók jöjjenek létre Délkelet-Európában.

Kapcsolatainkban **kiemelkedő szerepet kell biztosítani Horvátországnak és Szerbiának**, azonban egyiket sem szabad a másikkal ellensúlyozni, egymás túszaivá tenni őket. A jó magyar-horvát, illetve magyar-szerb kapcsolatokra nem azért van szükség, hogy egymást kiegyensúlyozzák, hanem mert hazánk jövője külön-külön és együttvéve is nagyban függ e két meghatározó balkáni tényezőhöz fűződő viszonyunktól. Külön sikert jelent, ha kétoldalú kapcsolatainkon keresztül hozzá tudunk járulni az ő kétoldalú kapcsolataik rendeződéséhez - s erre van remény.

Nyitnunk kell a térség országai felé a szellemi életben. Biztosítani kell annak az intézményes kereteit, hogy alapfokon már az általános iskolában, magasabb szinten pedig a közép- és felsőoktatásban a magyar értelmiségi utánpótlás megismerhesse a szomszéd népek kultúráját, nyelvét, zenéjét, hagyományait. Nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a **kulturális-szellemi** kapcsolatokra: **magyar kulturális intézet** a térségben jelenleg csupán Bukarestben és Szófiában működik, míg a délszláv államokban nem. A kedvezőbb **magyarságkép** kialakítása érdekében ösztönözni kell az **egyetemközi, akadémia-közi** tudományos kapcsolatokat. Hagyományainkat figyelembe véve tudatos, de nem feltétlenül magyar-centrikus **ösztöndíj-politikába** kell kezdeni, megteremtve ezzel hosszabb távon a Magyarországot jól ismerő, velünk rokonszenvező értelmiségi közeget.

Uniós követelményeinkkel összhangban fel kell készülni a **vízumkötelezettség** bevezetése nyomán kialakuló helyzet kezelésére. Nemzetpolitikai érdekünk olyan mechanizmusok kidolgozása, amelyek hosszú távon biztosítják a szomszédos államokbeli magyarság anyaországgal való folyamatos kapcsolattartást. Át kell gondolnunk a **vízumpolitika** terén megtehető lépéseket. Vállalt nemzetközi kötelezettségeink keretein belül, van tere a rugalmasabb gyakorlatnak az alacsonyabb vízumdíjak megállapításán, különböző célzott kedvezmények nyújtásán, a **konzuli hálózat további diverzifikálásán** keresztül.

Nemzet- és szomszédságpolitika

A délszláv válság és a nyomában megjelenő határváltoztatások következtében a Délkelet-Európában majd minden országban új többség és új kisebbség jött létre. Az etnikai tisztogatások ellenére, továbbra is jelentős lélekszámú kisebbség maradt az egyes utódállamok területén.

- Jugoszláviában a vajdasági magyarok, a szandzsáki muszlimok és a koszovói albánok
- Horvátországban a magyarok, az isztriai olaszok és a szerbek – ez utóbbi, 250-300 ezer fős kisebbség jelentős része menekülteként más államok területén tartózkodik
- Macedóniában az albánok
- Boszniában azok, akik a Daytoni Megállapodás szellemében visszatértek a jelenleg más entitáshoz tartozó otthonaikba
- Több országban a törökök, vlachok, cigányok

Az etnikai konfliktusok hevesége miatt elképzelhetetlen, hogy egy esetleges általános balkáni rendezésnek ne legyen része egy olyan **kisebbségvédelmi rendszer**, amely éppen e kisebbségeket óvna. Logikus gondolat lenne a magyar igényeket is hozzákapcsolni ehhez a rendezéshez. A vajdasági magyarok kimaradtak a fegyveres konfliktusból, nagy valószínűséggel a rendezésből is ki fogják hagyni. Ennek ellenére hangoztatni kell, hogy a **magyar kisebbségek jogaik érvényesítése érdekében soha nem a fegyveres, ellenkezőleg, a békés utat választották**. Törekednünk kell arra, hogy a nemzetközi közösség, a nemzetközi szervezetek ismerjék fel és ismerjék el ezt.

A magyar kisebbségek kérdéskörét a kétoldalú kapcsolatok keretében érdemes kezelni, ahol nagyobb mozgásterünk van a gazdasági kapcsolatok, a sokoldalú segítségnyújtás, a kétoldalú kisebbségvédelmi megállapodás, valamint az EU-tagság perspektívája révén. Céljaink elérése végett elsősorban az EBESZ-re, valamint az Európa Tanácsra támaszkodhatunk: a nemzeti kisebbségek jogainak széleskörű, demokratikus normáknak megfelelő biztosítása az EBESZ-acquis része, míg Jugoszlávia Európa tanácsi felvételének kritériumaként olyan konkrét tartalmi követelményeket támasztottunk, mint például a nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak garantálása. E téren csupán annyit leszünk képesek számon kérni, amennyit a jugoszláv tagfelvételig kiharcoltunk.

Magyarország gazdasági kapcsolatai a régióval

Délkelet-Európa hagyományos gazdasági, kereskedelmi partnerünk, a magyar kivitel 4,5%-a, a behozatal 1,5%-a származik a délkelet-európai régió országai-ból, ami azt jelenti, hogy a **térséggel kapcsolatos kiemelkedő politikai érdekeink**

nem tükröződnek a gazdasági folyamatokban. A térség országai számára Magyarország az egyik legközelebbi stabil és versenyképes feltételeket biztosító beszerzési forrás, így importlehetőségeik bővülése kedvező helyzetet teremthet a magyar exportőröknek. A régió országaival folytatott kereskedelmünkben jelentős a magyar többlet. Exportunkban a feldolgozott termékek viszonylag magas aránya mellett nagy mennyiségben adunk el agrártermékeket és feldolgozott élelmiszereket is.

1990 óta 2,5 milliárd euró magyar tőkebefektetés áramlott a Balkánra, ezek közül kiemelkedik Macedónia (620 millió), ami elsősorban annak köszönhető, hogy a MAKTEL megvásárlásával a MATÁV vált a legnagyobb külföldi befektetővé Macedóniában. A magyar cégek tőkekihelyezései hozzájárulhatnak növekedési potenciáljuk kihasználásához, exportképességünk bővüléséhez, hazánk regionális gazdasági súlyának növeléséhez, ezen keresztül a határ menti magyar területek foglalkoztatási gondjainak enyhítéséhez, a határontúli magyarság szülőföldön való boldogulásához, egzisztenciateremtéséhez.

Szerződéses kapcsolataink a térség országaival rendezettek, de szükséges lenne a dokumentumok egy részének aktualizálása. A még hiányzó megállapodások megkötése az aktív magyar pozíció miatt elsősorban a mi érdekünk. Ezért szorgalmazzuk a még hiányzó vagy aktualizálásra szoruló, illetve a gazdasági élet specifikus területeit szabályozó egyezmények megkötését. A teljes jogú EU-tagságra való felkészüléssel, a közösségi jogrendszer átvételével párhuzamosan ki kell alakítanunk, meg kell kötnünk sajátos érdekeink érvényre jutását elősegítő dokumentumokat, mechanizmusokat.

A személyek áramlása a földrajzi közelség és a rokoni kapcsolatok okán rendkívül intenzívnek mondható. A főként Horvátországba irányuló magyar kiutazó turizmus mellett e téren fontos szerepet tölt be a hazánkba irányuló egészségügyi-rekreációs, valamint bevásárló turizmus. Ez utóbbi a becslések szerint eléri az évi 300-350 millió USD-t. (Magyarország 7. Helyen.)

Magyarország földrajzi fekvése miatt tranzitország, összekötő kapocs az Európai Unió és a Balkán között. A közlekedési infrastruktúrát illetően azonban a régió országai fejletlenek, emellett a háborús pusztítások is súlyosbítják a helyzetet. Az infrastrukturális problémák már most is akadályozzák a térséggel folytatott kereskedelmünk kívánt ütemű fejlődését, földrajzi helyzetünkéből, tranzitország szerepünkéből eredő feladataink ellátását, a belőle származó előnyök kihasználását. A helyzetet csupán részben javítja, hogy a szomszédos országokkal, Horvátországgal és Jugoszláviával a közúti, vasúti teher és személyszállítási egyezményeket megkötöttük. Az energetikai kapcsolatokat szabályozó, állami szerepvállalással járó kormányközi megállapodások többsége megkötésre került, a tranzitszállítások lehetőségét is biztosító földgáz- kőolaj- és a nagyfeszültségű villamosenergia-távvezeték rendszerek összekapcsolása megtörtént, illetve folyamatban van.

Az érintett délkelet-európai államok nem jelentenek homogén érdekerületet Magyarország számára. Mind a gazdasági kapcsolatok jelenlegi és potenciálisan elérhető szintje, mind pedig a politikai kapcsolatok terén jelentős különbség van az egyes országok fontossága között. Éppen ezért bilaterálisan kell megvizsgálni az egyes országok és Magyarország kapcsolatát. Annak ellenére érdemes az egyes országokat külön-külön vizsgálni, hogy az utóbbi években a regionális megközelítés is fontosnak bizonyult, sőt a Stabilitási Egyezmény kifejezetten támogatja az országhatárokon átívelő, regionális dimenziójú projekteket, illetve elindult a regionális szabad kereskedelem kialakítása.

A délkelet-európai országok gazdasági helyzete rendkívül eltérő, ennek megfelelően gazdasági kapcsolatainak fejlesztésére más-más célok fogalmazhatók meg. A fizetőképességi korlátok vélhetően még hosszabb ideig fennmaradnak. Albánia, Bosznia és Macedónia vonatkozásában a magyar kivitel nagyságát jelentősen befolyásolják a három országban zajló politikai események. Mindezek fényében nem várható a magyar export robbanásszerű növekedése, de tudatos lépésekkel elő lehet segíteni a magyar stratégiai pozíciók kiépítését.

A nagyobb donor-országok jól használják ki a támogatás/segélyezés által finanszírozott regionális pozíciószerezést. A térség iránt érdeklődő magyar cégek tehát a kockázat szintje, a versenytársak erőssége és a segélyezésen keresztül megvalósuló befolyásolás miatt a földrajzi közelség ellenére kedvezőtlen versenyhelyzetben vannak, ami hazai támogatás nélkül nem ellensúlyozható. A támogatás egyrészt pénzügyi-garanciális jellegű (MEHIB, EXIMBANK, Kormányzat stb.) másrészt politikai. A politikai támogatás a régióval kapcsolatos külpolitikai-külgazdasági stratégiát jelenti és összefüggésben áll a térségben vállalt katonai szerep mértékével is. Mindezek miatt a régióban az átlagosnál nagyobb szerepe van az állami külpiaci hálózat tevékenységének, ennek megfelelően indokolt a meglévő gyér **kereskedelelemfejlesztési iroda-hálózat fejlesztése**, államilag szponzorált fokozottabb kiépítése. A régió országai csupán most kezdték meg a csatlakozást a nemzetközi gazdasági együttműködési és szakmai szervezetekhez, így ebben a folyamatban kapcsolatépítő elem lehet a piaccgazdasági átalakulás, a nemzetközi gazdasági szervezetekkel való együttműködés tapasztalatainak átadása, a régió országai felvételi folyamatának támogatása. A hídépítő szerep azonban csak akkor jár valóban kézzelfogható előnyökkel, ha ahhoz megfelelő mértékű – nem csak verbális – elkötelezettség párosul. Bizonyos, hogy Délkelet-Európa legtöbb országában csak nagyobb kockázatvállalással és ehhez párosuló jelentősebb elkötelezettséggel lehet javítani a magyar pozíciókat. Délkelet-európai piaci jelenlétünk ily módon kedvező pozíciót teremthet a teljes jogú EU tagság elnyerése után, Magyarország hozzájárulhat az Unió és a régió államai közötti együttműködés erősítéséhez. A politikai kockázati tényezőket a befektetések során még a magas haszon vagy potenciális gazdasági előnyök sem képesek általában semlegesíteni. Ez a vizsgált országok egy részénél a kilencvenes

évek kezdetétől napjainkig és a jövőben is igen fontos gátló tényező lesz a befektetések növekedésében. A befektetések ösztönzése céljából bevezetett intézkedések vagy a külföldiek támogató politikák a stabilitás megnyugtató szintje nélkül csak átmeneti, konjunkturális jellegű beruházás-bővülést eredményezhetnek. Bosznia és Jugoszlávia lényegében "üres", vagyis hiányoznak a termelő kapacitások. A belső piac kielégítésére orientált cégeknek érdemes lehet belépniük ebbe a két országba, különösen, ha az alacsony munkaerőköltségeket is figyelembe vesszük.

OECD tagságunkból fakadó követelmény és az EU-csatlakozási folyamat egyik eleme a térségbe irányuló **magyar fejlesztési politika** megléte, amelynek adminisztratív kereteit, mechanizmusait gazdasági szempontok figyelembevételével kell megteremteni. Jelen pillanatban összesen 17,8 millió Ft áll rendelkezésre humanitárius segítségnyújtásra, míg a KFTC-ben 1,5 milliárd Ft-ot különítettek el. Ahhoz, hogy OECD-, valamint közeljövőben megvalósuló EU-tagságunkból fakadó követelményeket maradéktalanul teljesítsük, fenti összegek többszörösére lenne szükség. **A források biztosítására először a 2003-as költségvetésben nyílik lehetőség. Fejlesztési politikánkban kiemelt hely illeti meg a régió országait,** ugyanakkor figyelmet kell fordítani arra, hogy a fejlesztési politika ugyanakkor **ne legyen magyar-centrikus. Nem remélhetjük, hogy nagyobb arányban részesedünk a térség gazdasági újjáépítéséből, privatizációs folyamataiból, ha nem vagyunk képesek a jelenleginél jelentősebb mértékű áldozatvállalásra a segítségnyújtás terén.** E tevékenységet célszerű úgy végezni, hogy a felajánlott termékek, szolgáltatások előkészítsék a későbbi kereskedelmi jellegű értékesítést. E téren indokolt a fejlett országok gyakorlatának követése, lévén ők az esetek nagy részében így vezetik be termékeiket a távolabbi régiókban is.

Az elmúlt évtizedben a magyar kivitel dinamikus növekedése szorosan összefüggött a multinacionális cégek magyarországi tevékenységével. Érdeklünk, hogy a térség országainak ellátása e vállalatok magyarországi üzemein keresztül történjék: a regionális igények kielégítése nagyobb mennyiségű, gazdaságosabb termelést tesz lehetővé. A folyamatot mindenképpen erősítené, ha a magyarországi vállalatok tevékenységében a térség országainak beszállítói is részt vennének. Ezzel persze azt is el kell fogadnunk, hogy a beruházók egy része áttelepülhet a határ túlsó oldalára, vagy legalábbis tevékenységének egy részét áthelyezi.

A délkelet-európai országok jelentős része középtávon élelmiszerekből bevételre szorul, ez lehetővé teszi agrárexportunk bővítését. Kivitelünk növelése a hazai termelés mennyiségi és minőségi fejlesztése mellett hatékony értékesítési szervezet és marketing megteremtését igényli.

A délkelet-európai régióra vonatkozó elképzeléseinket csak akkor valósíthatjuk meg hatékonyan, ha olyan megfelelő eszközrendszert biztosítunk, amely figyelembe veszi a térség országainak gazdasági helyzetét, a gazdaságirányításban változat-

lanul meglévő központosított jelleget, ugyanakkor nem tér el lényegesen a külgazdaság-politika egészének eszközrendszerétől.

A kereskedelem feltételrendszere a régió országaival, fejlettségük szintje, kapcsolataink intenzitása alapján – eltérést mutat. Horvátországgal szabadkereskedelmi megállapodást kötöttünk, míg Jugoszláviával és Macedóniával megkezdjük a tárgyalásokat. A délkelet-európai régió két legszegényebb országára, Albániára és Boszniára, illetve a tárgyalások sikertelensége esetén Macedóniára is kiterjesztjük a magyar preferenciális rendszert.

A Horvátországgal megkötött szabadkereskedelmi megállapodást a további egyezmények modelljének tekintjük: EU-csatlakozásunkig terjedő időszakban kizárólag olyan megállapodások megkötésében vagyunk érdekeltek, amelyek javítják piacra jutásunk feltételeit, megfelelnek, gazdasági érdekeinknek és ezzel együtt érdemleges mezőgazdasági liberalizációval járnak. Az egyezményeknek feltétlenül tükrözniük kell a közelgő magyar csatlakozás szempontjait is. Belgráddal és Szkopjével megkezdjük a konzultációkat, ám világossá tettük, hogy bár számunkra nem fogadhatók el mintaként az EU és a régió országai között létrejött, aszimmetrikus, lényegében egyoldalú piacnyitást jelentő megállapodások, bizonyos egyoldalú kedvezmények nyújtására készek vagyunk.

A gazdasági vegyes bizottságok rendszerének működtetése nagy pénzügyi és munkaráfordítást igényel, ezért fontos szempont tevékenységük hatékonysága, a várható gazdasági előnyök mérlegelése. A piactudásra áttért vagy magyar szempontból minimális gazdasági potenciált képező országok esetében ez az intézmény idejétmúltnak tekinthető, ezen országokkal eseti vagy rendszeres kereskedelmi konzultációk útján célszerű fenntartani az államközi kapcsolatokat.

Javaslatok magyar lépésekre

1. Vizsgáljuk meg kereskedelemfejlesztési iroda-hálózat fejlesztésének lehetőségeit. Az új irodák kialakítására elsősorban a délkelet-európai régió gazdasági központjaiban van szükség, elősegítendő a térségbeli magyar export növelését.
2. Magyarország már most is Közép-Kelet-Európa pénzügyi-gazdasági központja. Figyelembe véve, hogy bankrendszerünk a délkelet-európai bankrendszerekhez képest fejlettebb, indokolt lenne megvizsgálni, hazánk banki együttműködést alakítson ki a balkáni országokkal.
3. Törekedni kell arra, hogy Belgráddal és Szkopjével mielőbb megköthessük a szabadkereskedelmi megállapodást. Amennyiben Macedónia esetében ez kudarcot vallana, az országra ki kell terjesztenünk a magyar preferenciális rendszert.
4. A magyar konzuli hálózat diverzifikálásának a magyarlakta területek mellett ki kell terjednie a térség gazdasági-kulturális centrumaira.

5. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy Bukarest és Szófia mellett, elsősorban Belgrádban és Zágrábban magyar kulturális intézetet nyissunk.
6. Az egyetemközi, akadémia-közi tudományos kapcsolatok fejlesztése terén az oktatással és csereprogramokkal kapcsolatos kezdeményezések támogatása jó alkalmat nyújthat a magyar oktatási-kulturális tevékenységi kör kiszélesítésére.
7. Tekintettel arra, hogy a magyar oktatási rendszer messze meghaladja a balkáni államok szintjét, arra kell törekedni, hogy a magyar egyetemek a balkáni tudományos képzés és oktatás központjává váljanak, akár kormányzati, akár magánkézben lévő alapítványok támogatásával.
8. Ki kell dolgozni a magyar ösztöndíj-politikát. Ennek elsősorban a régió magyarságképének javításához kell hozzájárulnia, így legkevésbé sem lehet magyar centrikus.
9. A demokratizálódás és stabilitás szempontjából fontos az eurorégiók szerepének növelése. Ennek magába kell foglalnia az önkormányzatok, független sajtó, az NGO-k és közötti szoros együttműködés kialakítását.

(2002. március)